

1. Óra-villa a helyreállítás előtt

2. Óra-villa a helyreállítás után.
(Terv : Lipták Irén)

SZABADSÁG-HEGYI KLASSZICISTA VILLÁK RESTAURÁLÁSA

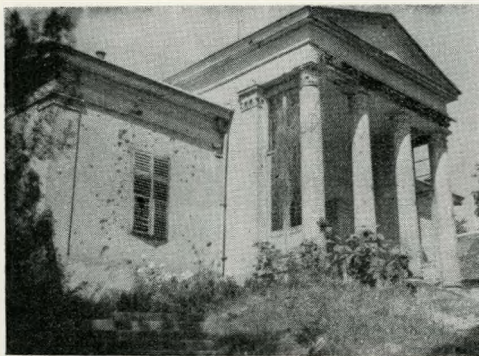
1788-ban kezdődött a svábhegyi (ma Szabadság-hegy) telkek eladása árverés útján, és a meginduló építkezés eredményeképpen az első nyaralótelepülés az 1830-as évekre alakult ki. A hegy oldalát présházakkal telezórt szőlők borították. A Farkas-völgyben (Wolfsthal) termelt borok állítólag vetélkedtek a legjobb francia borokkal, és a múlt század első felében lezajlott vidám szüretekről a Schwindt Károly rajza után készült aquatinta (1839 körül) ad képet. A telektulajdonosok között találjuk : Reisinger Jánost (orvosprofesszor), Triwaldszky Imrét (természettudós), Patachich Károlyt (budai tisztifőorvos), Rupp Frigvest (könyvkötő), Eötvös Józsefet (író), Svoboda Andrást (kocsifényező), Heidrich Ferencsel (csokoládégyáros) stb.

A XIX. század közepéig jó néhány villa épült — ekkor már állt a svábhegyi kápolna is, és a hegy nyaralójellege végleg megalapozódott. 1859-ben Hunfalvy János nyugodtan írhatja : „a Szép Juhásznétől Budára vivő kocsis út szélén mindkét felől szép nyaralók vannak.“ Egyre többen fedezik fel írónk és költőink nyomán a Svábhegyet¹, melynek hatalmas arányú fejlődését nagyban elősegítette az 1873-tól üzembe állított kis füstös mozdonyral vontatott fogaskerekű vasút, ezt 1929-ben elektromos üzeművé alakították át.²

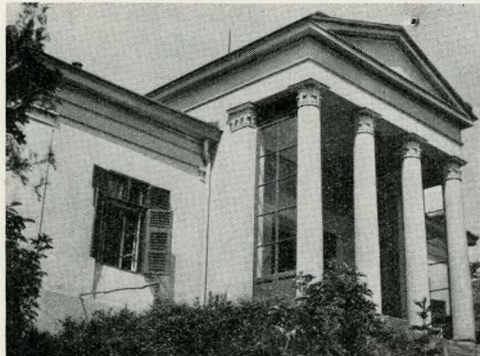
A klasszicizmus idején tehát már sűrűn látogatott hely volt a Szabadság-hegy, és a polgárság szívesen épített itt nyaralókat, présházakat, melyeknek nem egy példája máig is fennmaradt, sőt számos épület a műemléki törvény alapján védelmet élvez és restaurálásukról a főváros folyamatosan gondoskodik.

A Diana u. 25. sz. műemlék épület „Óra villa“ a Szabadság-hegy délkeleti részén fekszik. Építtetője 1843 körül Heidrich Ferenc csokoládégyáros. Az épület mögött áll az azzal egyidőben épült présház, melyet a főépülettel földalatti alagút köt össze. A pince méretei arra engednek következtetni, hogy valamikor nagy mennyiségű bort tároltak benne. Az épület 1849-ben Görgey főhadiszállása volt, és innen rendelte el két hétig tartó támadások után a május 21-re virradó éjjel az általános rohamot, mely győzelemmel végződött.

Az épület nevét az utca felé tekintő timpanonban és az udvari homlokzaton elhelyezett óráról kapta. Az óra szerkezetéből arra következtethetünk, hogy az épülettel egyidőben készült, miután ilyen rendszerű óraművek 1830—1850 közötti időszakra datálhatók. Az óramű különleges megoldású, a gátkerék nem fogazott, hanem a szegeket ejti át egy-egy lengésnél, de különleges az ütmű vezérlő megoldása és a

3. Diana u. 17/b. helyreállítás előtt

4. Diana utcai villa helyreállítás után
(Terv: Lipták I.)

beosztás kereké is. Az ütőszerkezet a padlástérben vaskeret állványon áll, és a negyed- és egész órát az ütőkalapács egy-egy bronzharangra üti. Ilyen ollósjáratú óra nincs több Magyarországon, hasonló kisméretű finom, kézzel reszelt fogazású toronyóra szerkezetet nem is készítettek másutt hazánkban.

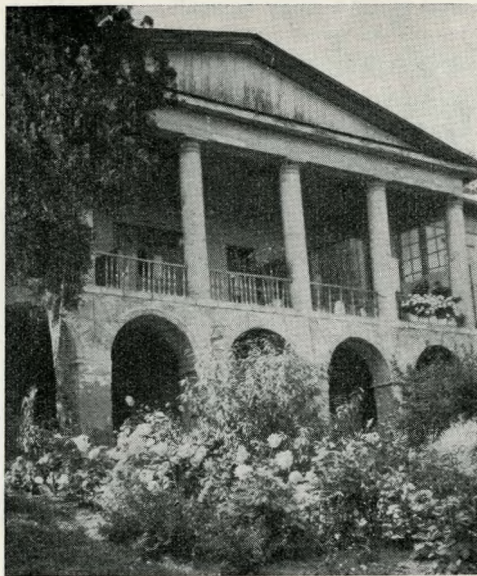
A Vármúzeum régi óraszerkezete (háború után újjal cserélték ki) volt hasonló, de nem azonos megoldású, melyet megőrzésre a Kiscelli múzeumban helyeztek el.

Az épület restaurálása (tervező Lipták Irén) 1961-ben fejeződött be, melynek során az óra formai helyreállítása is megtörtént. Az itt levő nyaralóvillákra jellemző, hogy az ablakok egy rétegűek és befelé nyíltak zsalugáterekkel. A restaurálás során a befelé nyíló szárnyakat megkettőzték, a csapos fafödémeket megerősítették. A prés-házat le kellett bontani, mert vályogfalai életveszélyes állapotban voltak, és megtartásuk nem volt lehetséges.

A korábbi műemléki helyreállítások során a homlokzati színezésnél a kevés és főleg rossz hazai festékanyag mellett szerény lehetősége nyílt az építésznek a változatos színezésre, és az állítólagos „oxid festék”-kel színezett homlokzatok pár hónap múlva elveszítve eredeti színüket, kifoltosodva, szemlélőjüknek siralmas látványt nyújtottak.

Ennek megelőzésére előbb a budai várnegyedben³ majd két szabadság-hegyi villán⁴ kísérletképpen emfix színezésre került sor, és az eredmény igen biztatónak mutatkozik, egyrészt, mert az emfix nem foltosodik és nem színeződik el, másrészt pedig mosható, és ezért tisztántartása biztosítható, továbbá az időjárás viszonytagságaival szemben is ellenállóbb.

A Diana u. 17. sz. alatti Hild József építette villa a típus leghitelesebb képviselőjének tekinthető⁵. A kis tömegű villa-épület oldalszárnyainak alacsonyabb te-

5. Libaschinszky-villa a helyreállítás előtt

tőzet megoldása az épület erős felbontását eredményezi, ami a romantika előszelét érezteti.

A restaurálás eredményeképpen a dörzsölt vakolat eltávolításával a klasszicizmustól idegen ablakrácsok cseréjével — hangulatba illeszkedő és mégis modern fogalmazású világítótestjeivel — hitelesen képviseli a típus megjelenési formáját.

A Mátyás király út 14. sz. Libaschinszky villát 1846-ban építette Hild József. A klasszicista villák legjelentősebbje a Szabadság-hegyen, mely már az egykorú sajtót is komolyan érdekelte. Rados prof. Hild József munkásságával foglalkozó monográfiájában⁶ bírálata tárgyává tette az épület elhanyagolt, méltatlan állapotát, és műemléki szintű mielőbbi helyreállítását fölöttébb kívánatosnak tartotta.

Az épület restaurálása (tervező : Lipták Irén) 1961. évben fejeződött be. Megtörtént a födémek cseréje, az egyrétegű ablakszerkezetek kettőzése, a főterasz fából esztergályozott mellvédballusztereinek pótlása, és a környezet rendezése. Az elhanyagoltságában látszólag igénytelen villaépület architektúrájának és oszlopfejezeteinek többszöri fröcskölésrétegtől történt megszabadításával, műemléki szintű helyreállításával, szép formájú oszloprendjével, jó arányaival méltónak bizonyul Hild József nevéhez.

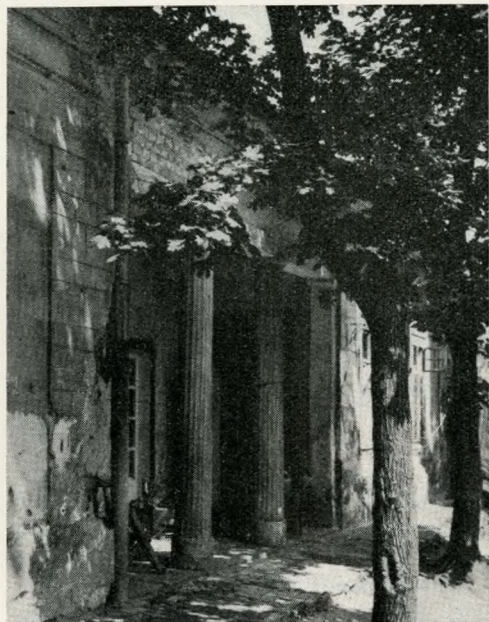
Jelentőségben ugyan csekélyebb, de klasszicista villáinkhoz tartozik a Költő u. 1. sz. épület is, melyet a századforduló és a felszabadulás utáni időkben kissé átalakítottak. Ma műemlékjellegű épületként védjük.

A restaurálás alkalmával (1960. tervező : Lipták Irén) elbontásra került a portikusz, az áthidaló gerenda cserére szorult, és ezt követően történt a portikusz visszaépítése. A restaurálás során a portikusz oszlopai közötti zavaros beépítésű faüvegfalat előnyösebb formájúval cserélte tervezője.

Az épület oldalhomlokzatánál levő és a klasszicista formát követő népi építészeti „kódissállás“-ára emlékeztető oldalbejáratot korábban faüvegfalal beépítették.

6. Libaschinszky-villa a helyreállítás után (Terv : Lipták Irén)

7. Óra-villa egykori présháza. (A régi állapotok Perekháy Károly, az újak : Főv. Foto — Becher János felvételei.)

Ennek elbontása a lakás használhatósága szempontjából nem volt lehetséges, így a régi faüvegfalat az épület arányainak megfelelő osztású új faüvegfallal cserélte ki a tervező.

Szabadság-hegyi klasszicista villáinkban — ha szerény kivitelezésűek is — a klasszicizmus szelleme és építési rendje érvényesül. Timpanonjaik gyakorta faparkányt hordanak, a timpanon tükrét vakolatmélyedés vagy enyhekiülésű, esetleg zsindeffel fedett kis parkány keretezi. Áthidaló gerendázata dísztelen és általában tagozat nélküli. A telekadta lehetőségek (megfelelő kertészeti környezet és előtér) és a telekhatár korlátok általában kedvezőtlenül hatnak az épület fő arányaira, mégis értékük nem lekicsinyelendő, mert egyrészt e villák várostörténetünk őrzői, másrészt bizonyosságai annak, hogy antik formaelemekkel kis emeletmagasságok mellett vagy földszintes épületek esetében is, vakolatból nemesebb anyagok nélkül is lehet művészt alkotni.

Perekháy Károly

¹ Virág Benedek, Döbrentei Gábor, Jókai Mór. — ² Siklóssy László : Hogyan épült Budapest. — ³ Űri u. 45. (Tervező : Lipták Irén 1961.) Táncsics M. u. 6. (Tervező : Imrényi Imre 1961.) — ⁴ Diana u. 25. (Óra villa), és Mátyás király útja 14. (Libaschinszky villa). — ⁵ Rados Jenő : Hild József életműve. Akadémiai Kiadó 1958. 77. o. — ⁶ Rados Jenő : i. m.

Tátika vára

Eredeti fadúc a Zalaegerszegi Áll. Levéltárban, feltehetően Rómer Flóris gyűjteményéből